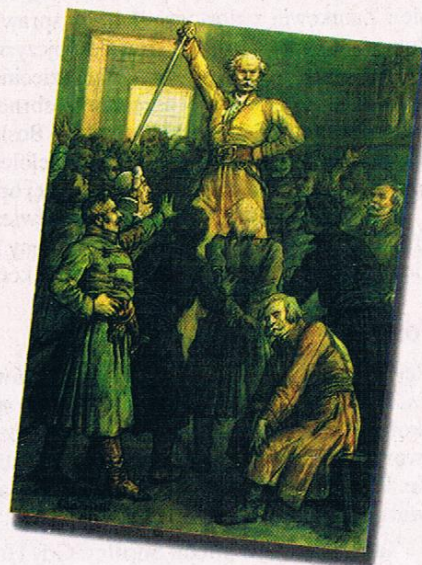
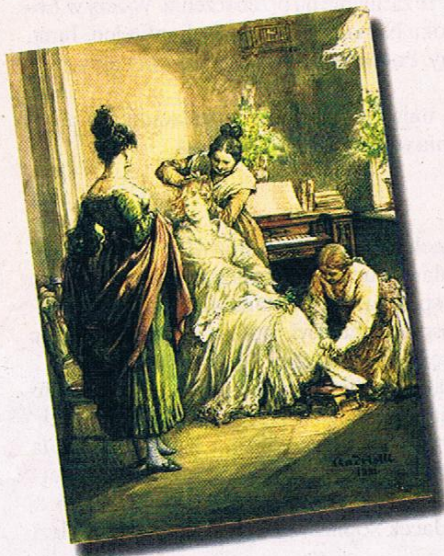

PAN TADEUSZ, CZYLI OSTATNI ZAJAZD NA LITWIE

HISTORIA SZLACHECKA Z ROKU 1811 I 1812 WE DWUNASTU KSIĘGACH WIERSZEM

To obowiązkowa lektura nie tylko gimnazjalistów, lecz wszystkich Polaków. Na pewno wróćcie do niej jeszcze w liceum.

Geneza

„Pan Tadeusz” stanowił ucieczkę Mickiewicza od sporów Polaków na emigracji w czasy szlacheckiej wolności. Poeta, przebywając na emigracji we Francji, wiedział, że nie wróci do rodzinnego kraju. Tęsknił za ojczyzną, za dawnymi czasami, drażniły go właśnie polskich emigrantów. Poemat miał też być dla rodaków w kraju pewnym zadośćuczynieniem – poeta do końca życia przeżywał, że nie wziął udziału w powstaniu listopadowym.

Najpierw dzieło miało liczyć pięć, później osiem ksiąg. Wiedocześnie Mickiewicz się rozpisal.

„Piszę teraz właśnie poemata wiejskie, w którym staram się zachować pamiątkę dawnych naszych zwyczajów i skreślić jakkolwiek obraz naszego życia wiejskiego, łowów, zabaw, bitew, zajazdów etc. Scena dzieje się w Litwie około roku 1812, kiedy jeszcze żyły dawne podania i widać jeszcze było ostatki dawnego wiejskiego życia” – pisał Mickiewicz do Juliana Ursyna Niemcewicza pod koniec maja 1833 roku.

Świat miniony

Mickiewicz kilkakrotnie użył w poemacie słowa „ostatni”: „ostatni Klucznik Horeszków”, „ostatni w Litwie woźny trybunału”, Podkomorzy, który „ostatni tak poloneza wodzi”, Wojski, ostatni mistrz w sztuce gry na rogu, gawędziarz i erudyta. Jeszcze Sędzia, Rejent, Maciek Dobrzyński. To przedstawiciele dawnej Polski, należący właściwie do przeszłej epoki. Wszyscy są gorącymi patriotami, pielęgnują polskie obyczaje – gościnność, grzeczność, choć nie są pozbawieni wad. Jednak już nie nadają się do życia w nowym społeczeństwie. Świat należy do młodych i gotowych na zmiany – Zosi i Tadeusza.

Ojczyzna w „Inwokacji” i „Epilogu”

„Litwo! Ojczyzno moja!” – te słowa zna chyba każdy Polak, nawet jeżeli nie przebrnął przez wszystkie dwanaście ksiąg „Pana Tadeusza”. „... ty jesteś jak zdrowie./Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie./Kto cię stracił...”

Pamiętacie fraszkę „Na zdrowie”? Mistrz z Czarnolasu pisał: „Szlachetne zdrowie,/nikt się nie dowie, jako smakujesz,/aż się zepsujesz”. Jan Kochanowski podkreśla, że doceniamy nasze zdrowie dopiero wtedy, gdy je tracimy. To samo miał na myśli Mickiewicz. Dopiero, gdy jesteśmy zmuszeni opuścić ojczyznę, rozumiemy, ile dla nas znaczyła.

Inwokacja – to odmiana apostrofy, wezwanie, w którym autor prosi bóstwo lub muzy o natchnienie.

Właśnie Litwa jest podmiotem „Inwokacji”. Poeta zwraca się też do Matki Boskiej (Częstochowskiej, Ostrobramskiej w Wilnie i Zamkowej z Nowogródka), by sprawiła cud. By wszyscy Polacy – tułacze mogli powrócić do ojczyzny. On sam pragnie choć oczami wyobraźni ujrzeć kraj dzieciństwa – zielone łąki, leśne pagórki, pola złotej pszenicy i srebrnego żyta...

Nie bez powodu zwraca się do Matki Boskiej Zamkowej z Nowogródka. Ona właśnie uzdrowiła pięcioletniego Adama, gdy spadł z dachu. Znowu oddaje się pod Jej opiekę.

Na kartach „Pana Tadeusza” Mickiewicz cały czas wraca do kraju lat dzieciństwa – na Litwę, w strony nowogródzkie. Dla niego jest on święty i czysty jak pierwsze kochanie”.

Postacie

Czy tytułowy bohater poematu jest głównym bohaterem?

Tadeusza poznajemy już na pierwszych stronach epopei. Ma około 20 lat, a imię po Tadeuszu Kościuszcze. Wraca ze szkół do dworku, w którym się urodził. Od dzieciństwa mieszkał w Wilnie. Wedle woli ojca miał służyć w wojsku, ale stryj Soplica wezwał go, by się ożenił i objął gospodarstwo.

Tadeusz to syn Jacka Soplicy. Gdy Horeszko podał czarną polewkę Jackowi Soplicy, ten ożenił się z pierwszą napotkaną dziewczyną. Urodziła mu syna, ale wkrótce umarła ze zgrzyoty.

Młody Tadeusz do grona intelektualistów raczej nie należał, co Telimena zauważyła już przy pierwszym spotkaniu: „On wolał z flinty strzelać albo szablą robić”. A jaki rycerski! Stał w obronie Telimeny i spoliczkował majora Płuta. Broniąc stryjka, wyzwiał na pojedynek Hrabiego.

Tadeusz należy do pokolenia młodych, którzy pragną zmienić świat. Wierzą, że będą już żyć w wolnym kraju, a więc i wszystko wokół powinno się zmienić. Dlatego razem z Zosią, w dniu ich ślubu, zwracają chłopom wolność.

Tadeusz, czyli szlachta

Tadeusz to jedna z głównych postaci w poemacie, ale nie najważniejsza. Zamił Mickiewicza był inny, co tłumaczył jeden z krytyków: *Nadanie, i to bardzo wcześnie, poematowi tytułu „Pan Tadeusz”, a więc wysunięcie na czoło postaci o niewątpliwych wartościach moralnych, ale przeciętnej, reprezentującej ogół, nie zaś wybitną indywidualność, świadczyło o zamiarze poety, żeby uczynić bohaterem utworu całą zbiorowość narodu.*

Mickiewicz szczegółowo opisuje życie szlachciców, zwyczaje, obyczaje, codzienne zajęcia, rozrywki, ale na ich wady patrzy z przymrużeniem oka, idealizuje wiele rzeczy.

Ksiądz Robak = Jacek Soplica

„Krwia, herbem, wierną służbą Rzeczypospolitej” zasłużył się ksiądz Robak ojczyźnie. Agituje, budzi ducha narodowego, przygotowuje powstanie.

Na łóżu śmierci wyznaje, że to on jest Jackiem Soplicą – hulaką i zabójcą Horeszki. Stolnik uraził jego dumę. Nie pozwolił mu ożenić się z córką Ewą, mimo iż miłość była odwzajemniona. Jacek pełen pychy, nie wybacza upokorzenia. Przy nadarzającej się okazji zabija Horeszkę. Uznany za zdrajcę i przyjaciela Moskali, ucieka.

W końcu dociera do niego, jaki straszny błąd popełnił i postanawia odpokutować swoje winy. Przywdziewa mnisi habit, ale nie chowa się w zaciszu klasztoru. Swym życiem pełnym bohaterstwa udowadnia, że zasługuje na przebaczenie. Walczy w Legionach Polskich u boku Napoleona – pod Hohenlinden, Jeną, w wąwozie Samosierry. Potem zostaje emisariuszem rządu emigracyjnego.

W jego postawie najważniejsze jest odrodzenie moralne, umiejętność pokonania własnych słabości i wad.

Fabula

Przed rozbiorem zamek Horeszków słynny był w całej okolicy. To tam odbywały się sławne uczty, podczas których bawiono się wyśmienicie. Młodzi spotykali się ze starszymi, grano, śpiewano, wiwatowano. Gospodarzem był Stolnik Horeszko, ojciec Ewy, który odmówił ręki córki Jackowi Soplicy.

Stolnik, gorący patriota, popierał Konstytucję 3 maja. To nie podobało się Rosjanom. Wojska carskie napadły na zamek, ale mimo przeważających sił nie poszło im łatwo. Gdy szala zwycięstwa przechylała się na stronę Stolnika, został on śmiertelnie postrzelony. Kuli nie wystrzelił jednak żaden Moskal, a... pełen gorczy i złości Jacek Soplica, który przypadkowo znalazł się w pobliżu.

Zamek wprawdzie nie został zdobyty, ale po śmierci Stolnika zaczął niszczeć. Sypały się jego mury, pustkami świeciły krużganki, porozbijane były okna. Inne dobra Horeszków rozdzielono, ale zamku nikt nie chciał. Na jego straży pozostał tylko klucznik Gerwazy. Dopiero po latach pojawił się Hrabia, bogaty krewny Horeszków.

Fikcyjna akcja

Zajazd

Spójrzcie na podtytuł dzieła: „Ostatni zajazd na Litwie”. Czym był zajazd w tamtych czasach? Fachowo nazywało się to egzekucją zbrojną dekretu. W Rzeczypospolitej szlacheckiej nie istniała silna władza wykonawcza – nie było policji, która egzekwowałaby wyroki sądowe. Dlatego często po wyroku sądu zainteresowany sam zbierał zbrojną szlachtę – przyjaciół, krewnych, sąsiadów – i wraz z woźnym sądowym wyruszał, aby odebrać przysądzone mu dobra.

Gerwazy, uznając zamek za własność Horeszków, namówił Hrabiego, by napaść na Soplicowo. Wraz z dobrzyńską szlachtą najechali na pogrążony we śnie dwór. Mieszkańców zamknęli w pokojach. To było początkiem dalszych kłopotów. Najeźdźcy upili się winem z piwnicy Sędziego i usnęli na dziedzińcu zamku. Nocą napadli na nich Rosjanie. Wtedy polska szlachta stanęła już po jednej stronie.

Nie był to zajazd ostatni, jak go określił Mickiewicz. I po roku 1812 zdarzały się głośne i krwawe zajazdy. Około roku 1817 obywatel U. w województwie nowogrodzkim pobił na zajazdzie cały garnizon nowogrodzki i dowódców zabrał w niewolę.

„Pan Tadeusz” opowieścią sensacyjno-przygodową?

Czemu nie? Od początku Mickiewicz stopniuje napięcie. Zauważcie, że trudno odgadnąć, jak skończą się perypetie bohaterów. Intrygujące są postacie, np. tajemniczy ksiądz Robak. A jak długo trzeba czekać, by dowiedzieć się, kim jest dziewczyna z ogrodu, kim tak naprawdę jest Jankiel, dlaczego wyjeżdżał z Litwy i wrócił dopiero z wojskiem?

A ile tu intryg i awantur! Kłótnie o zamek, spór Asesora z Rejentem, odbicie szlachty z rąk Rosjan. Nie zabrakło też izaowej historii miłosnej, motywu zemsty i przebaczenia. No i słynnego zajazdu na Soplicowo.

Trochę historii, czyli fakty

Postacie

Obok postaci fikcyjnych – Sopliców, Zosi, Gerwazego, występują bohaterowie historyczni – generałowie: Dąbrowski, Kniaziewicz, Małachowski.

Czas

Akcja poematu rozgrywa się w latach 1811–1812, które były przełomowe dla Polaków. Walczyli oni u boku Napoleona, powstało Księstwo Warszawskie. Ożyły nadzieje na odzyskanie niepodległości. Dlatego ksiądz Robak przygotowuje powstanie.

Gdy Mickiewicz opisuje przemarsz wojsk napoleońskich przez Litwę, nic nie wymyśla. Sam to widział, gdy miał trzynaście lat.

Nawiązań do wydarzeń historycznych w epopei jest jeszcze więcej. W samym koncercie Jankiela naliczyć można wiele faktów dotyczących tragicznej przeszłości polskiego narodu.

Historia w koncercie Jankiela

Na prośbę Zosi, podczas jej ślubu, Jankiel wykonał koncert na cymbałach. Żyd cieszył się opinią najlepszego muzykanta. Gdy grał, wzruszali się wszyscy.

Koncert na ślubie Zosi rozpoczął od „Poloneza Trzeciego Maja”. Jego radosne rytmy u starszych budzą wspomnienia, a młodych porywają do tańca. Konstytucja 3 maja, z którą wiąże się ów polonez, była w owym czasie najbardziej postępową ustawą w Europie.

Potem Jankiel zmienia tony, które są nagle jak „zgrzyt żelaza po szkło”. Słuchacze byli zaskoczeni. Falszywy akord brzmiał jednak z coraz większą siłą. Wszyscy zrozumieli szybko, że to historia konfederacji targowickiej, która była spiskiem magnatów przeciw reformom Sejmu Czteroletniego i Konstytucji 3 maja. Kilku magnatów zwróciło się o pomoc do Rosji, czego skutkiem była wojna polsko-rosyjska, która doprowadziła do II rozbioru Polski. Dlatego Jankiel nawiązał swą muzyką do 1794 roku, szczególnie do rzezi Pragi, gdy generał Suworow po zdobyciu Warszawy wymordował mieszkańców prawej strony Wisły.

Następna część koncertu nawiązywała do losu żołnierza tułacza, który po III rozbiorze musiał opuścić kraj. W koncercie pojawiły się również wesołe dźwięki: takty „Mazurka Dąbrowskiego”. W 1797 roku we Włoszech powstały Legiony Polskie. Pod dowództwem Jana Henryka Dąbrowskiego miały u boku Napoleona walczyć o wolność naszego kraju.

Opisy

„...bo się z jarzyn dobrych sztucznie składa./Bierze się doń siekana, kwaszona kapusta,/Która, wedle przysłowia, sama idzie w usta;/Zamknięta w kotle, łonem wilgotnym okrywa/Wyszukanego cząstki najlepszego mięsiwa”. Opisy Mickiewicza są niezwykle. Obok przepisu na prawdziwy bigos można znaleźć obraz szlacheckiego dworku, a nawet dowiedzieć się, do czego mogło służyć masło w bogatym domu. Wiemy, jak wyglądał dom zaможny, a jak wiejska chałupa czy żydowska karczma. Jakie stroje nosiły kobiety, w co ubierała się szlachta na co dzień, a w co od święta. Jakich przestrzegano obyczajów.

Ale uwaga! Utwór tylko kreuje świat podobny do rzeczywistego. Jest on nawet doskonalszy. Taki, o jakim myślał każdy emigrant z dala od ojczystego kraju.

Gatunek: epopeja!

Słyszeliście zapewne o dwóch wielkich epopejach – „Iliadzie” i „Odysei”. Może już nawet omawialiście je na lekcjach.

Epopeja musi przedstawiać dzieje legendarnych lub historycznych bohaterów na tle wydarzeń przełomowych dla danego narodu.

„Pana Tadeusza” nazywamy epopeją narodową, ponieważ wiernie oddaje polski charakter, obyczajowość, opisuje wydarzenia z historii naszego kraju, a także charakterystyczne typy polskich szlachciców.

Epopeja – to rozbudowany utwór epicki, pisany wierszem, ukazujący życie narodu na tle ważnych, przełomowych wydarzeń historycznych.

W epopei ważną rolę spełnia narrator. Relacjonuje on wydarzenia, jest ich komentatorem, często ujawnia swój stosunek do postaci i wypadków.

Cechą charakterystyczną jest również inwokacja, wielowątkowość i przedstawienie fabuły w wielu odrębnych epizodach, często rozdzielanych szczegółowymi opisami – przyrody, ubioru szlachty czy sytuacji. No i Mickiewicz nie zapomniał o niezwykle ważnym dla eposu środku stylistycznym – porównaniu homeryckim. Poza tym w „Panu Tadeuszu” występuje, tak jak w antycznych epopejach, podniosły, patetyczny ton. Ale w poemacie jest również dużo humoru i żartu.

Uwaga!

Te fragmenty „Pana Tadeusza” musicie znać OBOWIĄZKOWO!

- „Inwokacja”
- Dwór w Soplicowie. Powrót panicza
- Kraj lat dziecinnych!... („Epilog”)
- UCZTA + Sędziego nauka o grzeczności
- Koncert Jankiela
- Polonez

„Pan Tadeusz” na ekranach

Najnowszą filmową wersję „Pana Tadeusza” pewnie dobrze znacie. Jej reżyserem jest Andrzej Wajda. Słynną adaptacją epopei Mickiewicza jest też przedwojenny film (z roku 1928) w reżyserii Ryszarda Ordyńskiego.

Takie wypracowanie może Ci zadać nauczyciel:

- Przemiana wewnętrzna księdza Robaka.
- Wina i kara, cierpienie i ofiara w „Panu Tadeuszu”.
- List Jacka Soplicy z Hiszpanii do Ewy Horeszkówny na Syberię.
- Obyczaj i tradycja w „Panu Tadeuszu”.
- Przedstawiciele dawnej Polski w „Panu Tadeuszu”.
- Bohaterowie nowych czasów w „Panu Tadeuszu”.
- Ważna Sędziego nauka o grzeczności – Sędzia jako obrońca staropolskiego obyczaju.
- Historia Polski w koncercie Jankiela.
- Rozstrzygnięcie spór o zamek w „Panu Tadeuszu”.
- Gdybym był Tadeuszem, wybrałbym...
- Telimena a Zosia – charakterystyka porównawcza.

Kiedy słyszymy tytuł „Pan Tadeusz”, wszyscy wołają: nudne, długie i pisane wierszem. A ja Wam udowodnię, że ta lektura może być fascynująca.

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Znajdujemy się w XIX wieku, a dokładnie – na jego początku. Polska jest w niewoli. Pierwsze próby odzyskania niepodległości zakończyły się klęską, a następstwem przegranego powstania jest ograniczenie autonomii Królestwa Polskiego, zlikwidowanie polskiego wojska, wprowadzenie stanu wojennego (trwał 25 lat), konfiskowanie mienia i zsyłanie na Sybir uczestników powstania. Wśród emigracji trwają dyskusje i wzajemne oskarżenia...

1. Kryminał i romans, czyli przebieg wydarzeń.

To zupełnie nieprawdopodobna historia i do tego opowiadana – jak w prawdziwym kryminale – nie po kolei, prawie od końca.

Kilkanaście lat wcześniej...

Młody, przystojny szlachcic – Jacek Soplica – zakochał się z wzajemnością w Ewie Horeszkównie, córce Stolnika. Horeszko był bogatym magnatem, właścicielem zamku, położonego nieopodal Soplicowa. Oczywiście ojciec nie mógł pozwolić na taki mezalians i wydał córkę za mąż za odpowiedniego dla niej kandydata, Wojewodę. Choć panna mdlała przy ołtarzu, nikt się tym nie przejął.

Odrzucony Jacek bardzo rozpamiętał. Ożenił się, ale jego żona, której nie kochał, zmarła ze zgrzyoty, pozostawiając mu syna. Jacek nie potrafił wybaczyć stolnikowi zniewagi – wykorzystał sytuację i podczas najazdu Moskali na dwór zabił Horeszkę. Moskalie skonfiskowali zamek i majątek Horeszków, a zięcia Stolnika zesłali na Sybir. Ewa, jak przykładna żona, podała za mężem na zesłanie. Swoją córkę Zosię pozostawiła pod opieką Sędziego Soplicy i Telimeny. Tymczasem Jacek został uznany przez Moskali za przyjaciela i sprzymierzeńca (otrzymał nawet od nich część majątku Horeszki). Nie mógł jednak znieść hańby i uciekł do Rzymu, tam przywdział suknię zakonną, przyjął imię Robak, z butnego młodzieńca stał się pokornym mnichem. Przez lata służył Ojczyźnie jako emisariusz. Przemiana wewnętrzna, jaka dokonała się w duszy Jacka Soplicy, jest charakterystyczna dla wielu bohaterów romantycznych.

Teraz – czyli w dobie napoleońskiej...

Jacek Soplica wrócił do Soplicowa – już jako ksiądz Robak – i przez nikogo nie rozpoznany przygotowuje powstanie na Litwie. Do Soplicowa gospodarzonego przez Sędziego Soplicę, brata Jacka, po latach nauki z Wilna wrócił też Tadeusz. W do-

mu rodzinnym zastał wielu gości: Wojskiego Hreczechę, dalekiego krewnego i przyjaciela domu, Hrabiego, potomka rodu Horeszków „po kądzieli” (czyli po matce), Telimenę, którą Tadeusz nazywał „ciocią”, i innych. Życie w Soplicowie toczyło się zwykłym trybem, pracowano i bawiono się. Największym problemem, który początkowo próbowano rozwiązać ugodowo, był spór o zamek Horeszków. Niestety, kłótnia kończy się zajazdem, Hrabia i Gerwazy (klucznik Horeszków) napadają na Soplicowo, aby siłą odebrać zamek i pomścić stare krzywdy. Podczas zajazdu Ksiądz Robak osłania własną pierś Hrabiego, ostatniego z rodu Horeszków, i ciężko ranny umiera. Na łożu śmierci wyjawia swoją tajemnicę. Wszystkie winy zostały mu odpuszczone.

Aby wszystko dobrze się skończyło, należy dodać, że syn Jacka – Tadeusz i córka Ewy – Zosia zakochali się w sobie i również po pewnych perypetiach, jak to w romansie, pobraли się. To tylko jeden z wątków akcji, chyba najbarwniejszy.

2. Kto jest głównym bohaterem epopei?

Nie Tadeusz. Choć jest tytułowym bohaterem, nie jest głównym. W podtytule Mickiewicz napisał „historia szlachecka” i właśnie szlachta jest głównym – zbiorowym bohaterem, a Tadeusz tylko jej przedstawicielem. Dlaczego? Młodzieniec jest postacią zupełnie przeciętną, choć na pewno ma wiele zalet, na przykład jest dobrym obywatelem, ponieważ staje w obronie ojczyzny. W epopei Mickiewicz opisał wszystkie typy szlachty: od najbogatszej – magnaterii, reprezentowanej przez Podkomorzego, zamożnej – Stolnika Horeszko, przez średniozamożną – Sopliców, aż do szlachty zaściankowej – Dobrzyńscy.

3. Po co Mickiewicz napisał „Pana Tadeusza”, dzieło uznane za epopeję narodową?

Mickiewicz wcale nie planował, że stworzy arcydzieło. Chciał napisać humorystyczną opowieść o szlachcie powiatowej. Nadał jej nawet tytuł „Szlachcic Żegota”, takie imię miał bowiem nosić główny bohater. Ale z czasem pod wpływem ważnych wydarzeń – upadek powstania listopadowego, utrata nadziei na odzyskanie niepodległości, ogromna tęsknota za krajem i trudne położenie emigrantów polskich na obczyźnie – Mickiewicz zapragnął przypomnieć współtowarzyszom i sobie „kraj lat dziecinnych”, wolną, piękną, dostatnią ojczyznę. Wszystkie te informacje zawarł poeta w epilogu do „Pana Tadeusza”. Epilog początkowo

był wydany jako osobny utwór, dopiero w 1860 roku, po śmierci poety, dołączono go do tekstu epopei.

4. „Pan Tadeusz” – epopeja narodowa.

Epopeją narodową nazywamy tylko jeden utwór w historii literatury danego kraju. Dlaczego właśnie „Pan Tadeusz” został uznany za utwór godny tego miana?

„Pan Tadeusz” stał się epopeją narodową z woli czytelników, którzy uznali go za nieodzowny składnik naszej kultury. Jak ogromny wpływ miał utwór na Polaków, pokazał w „Latarniku” Henryk Sienkiewicz.

Akcja utworu rozgrywa się w bardzo ważnym dla Polski momencie historycznym – wyprawa Napoleona na Rosję dała Polakom ogromną nadzieję na odzyskanie niepodległości, obudziła uśpione bohaterstwo i męstwo.

Z wielką dbałością o szczegóły poeta opisał wszystkie warstwy szlachty – tego wymagało uznanie tej grupy za bohatera zbiorowego. W utworze znalazło się też bardzo wiele informacji dotyczących życia obyczajowego i kulturalnego początków XIX w.

Podstawowe cechy eposu:

- Rozpoczyna się inwokacją, czyli rozbudowaną apostrofą, bezpośrednim zwróceniem się do muzy lub bóstwa z prośbą o natchnienie.
- Jest to utwór epicki napisany wierszem lub prozą.
- Cechuje go realizm, wielowątkowość i ogromna dbałość o szczegóły.
- Dotyczy momentu dziejowego, ważnego dla całej społeczności.

5. „Pan Tadeusz” jako utwór wielogatunkowy.

„Pan Tadeusz” jest utworem syntetycznym, łączy w sobie epikę i lirykę. Julian Przyboś tak powiedział o tym utworze: *W jednym dziele zarazem powieść, sielanka i epopeja*. I miał rację. Epopeja – dlatego że przedstawia panoramiczny obraz narodu na tle ważnych wydarzeń dziejowych. Powieść, ponieważ zawiera typowe wątki powieściowo-romansowe, np. miłość z przeszkodami. A sielanka, gdyż opisuje wyidealizowany świat wsi, narrator opowiada o życiu mieszkańców Soplicowa beztrosko i pogodnie.

W utworze można jeszcze odnaleźć elementy charakterystyczne dla satyry, np. uwagi Podkomorzego na temat mody czy Sędziego nauka o grzeczności. Jest tu też szlachecka gawęda – opowieści Wojskiego, legenda – historia zamku Horeszków, komedia – przygody Hrabiego, spór Asesora z Rejentem i wiele innych. „Pan Tadeusz” to dzieło synkretyczne, wielogatunkowe.

6. Jak Mickiewicz przedstawił szlachtę w „Panu Tadeuszu”.

Raczej prawdziwie. Ukazywał wady szlachty, ale czynił to z lekkim przymrużeniem oka. Dostrzegał w niej więcej zalet i starał się je uwypuklić.

Szlachta zaściankowa – choć krzykliwa i lubiąca „kropić” – jest również odważna i kocha ojczyznę. Autor wyraźnie odróżnia od siebie starsze i młodsze pokolenie. Stara szlachta, często określana przymiotnikiem „ostatni” (*ostatni woźny trybunału, ostatni, co tak poloneza wodzi*), to pokolenie odchodzące, kończące pewną epokę. Młodzi – Tadeusz, Zosia – są bardziej otwarci na świat, dobro narodowe, a nie prywatne, są świadomi konieczności dokonywania zmian.

7. Opisy przyrody w „Panu Tadeuszu”.

Widać...

*Że słońce wstało, tedy ma zstąpić na ziemię,
Lecz idzie niewesoło i po drodze drzemie*

Zaspane słońce? Tak. A do tego *otyły arbuz, zakochane stawy, grzyby-żołnierze* – tak właśnie opisuje Mickiewicz przyrodę. Są to epitety i przenośnie. Natura jest nierozzerwalnie związana z życiem bohaterów. Tak jak oni czuje, cieszy się i smuci, dlatego w opisach przyrody mnóstwo personifikacji, animizacji, metafor, a także typowych dla epopei porównań homeryckich.

8. Historia w „Panu Tadeuszu”.

Jak przystało na epopeję narodową, „Pan Tadeusz” ma bardzo barwne tło historyczne. Przede wszystkim jest tu wyprawa Napoleona na Moskwę, ale także wspomnienia z niedalekiej przeszłości przywołane przez Jankiela w mistrzowskim koncercie na cymbałach. Pogodny i radosny Polonez – to wspomnienie Konstytucji 3 Maja, fałszywe tony to Targowica, marsz – insurrekcja kościuszkowska, a prócz tego jeszcze rzeź Pragi, powstanie legionów.

9. Trzynasta księga „Pana Tadeusza”.

Bardzo często wspomina się o niej, jej autorstwo przypisywane jest różnym twórcom, krąży powielana w wielu wersjach, czytana po kryjomu, wywołuje rumieńce – to słynna *XIII księga*. Najpopularniejszą wersję napisał najprawdopodobniej Aleksander Fredro, nosi ona tytuł „Mrówki lub Spotkanie się pana Tadeusza z Telimeną w Świątyni Dumania i zgoda ułatwiona za pośrednictwem mrówek”. Jest to opowieść bardzo frywolna i chyba dlatego tak często czytana. Ostatnio kolejna wersja *XIII księgi* pojawiła się nawet w Internecie.

Fot. Piotr Bujnowicz

Magdalena Giedrońc
Agnieszka Krasnodębska

Teczka nr 3

W świecie „Pan

I. Tytuły szlacheckie

- **Sędzia** – osoba rozstrzygająca różne spory i wydająca wyroki; w dawnej Polsce sędzią był dziedzic.
- **Podkomorzy** – wysoki urzędnik dworski w dawnej Polsce, później: urzędnik ziemski, rozstrzygający spory graniczne.
- **Rejent** – osoba upoważniona przez władzę państwową do sporządzania lub poświadczania aktów prawnych takich, jak: umowy, testamenty, poświadczenia; dziś nazwalibyśmy go notariuszem.
- **Wojski** – to nie nazwisko, ale tytuł: w dawnej Polsce urzędnik ziemski, sprawujący pieczę nad rodzinami i mieniem szlachty w czasie pospolitego ruszenia; później pełnił też obowiązki sędziego w zastępstwie starosty.
- **Asesor** – pracownik sądowy, dawniej – urzędnik policji ziemskiej na Litwie i w zaborze rosyjskim.
- **Stolnik** – ważna osoba na dworze królewskim, nadzorował on podawanie potraw na stół królewski. W czasach, kiedy toczy się akcja „Pana Tadeusza” był to tytuł honorowy nadawany urzędnikom ziemskim.
- **Woźny trybunału** to niższy urzędnik sądowy mianowany przez wojewodę, do jego obowiązków należało wręczanie pozwów, odczytywanie wyroków, ogłaszanie wszelkich postanowień.

II. Pomysły cenzury

Tak napisał poeta:

„On odpowie przed Carem”.
„Apeluj, rzekł Płut, choćby do Imperatora”.
„To Moskale pułkami jak trawa się ścielą”.
„Są pewne nadzieje, że nam z wiosną swobody zorza zajaśnieje”.

III. Czy wiecie, że:

1. Rękopis epopei znajdował się u syna poety, Władysława Mickiewicza, obecnie znajduje się w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
2. „Pan Tadeusz” składa się z 10 000 wersów – około 5 000 to opisy przyrody.
3. Pierwszy nakład „Pana Tadeusza” bardzo długo nie sprzedawał się. Wydawca, który zainwestował w ten utwór, stracił na nim kilka tysięcy franków.
4. W sumie doliczyliśmy się [...] 44 przekładów „Pana Tadeusza” na 25 języków, ogłoszono je zaś, jak dotąd, w 76 osobnych wydaniach. S. Pigoń, Wstęp do „Pana Tadeusza”, 1968
5. Adam Mickiewicz, kiedy pisał „Pana Tadeusza”, miał 36 lat. Był to jego ostatni duży utwór.
6. Akcja „Pana Tadeusza” toczy się przez 7 dni, natomiast fabuła obejmuje około 21 lat.
7. Zosia, kiedy poznała Tadeusza, miała 14 lat, kiedy się pobrali – 15.
8. „Pana Tadeusza” pisał Mickiewicz z przerwami przez dwa lata. Irytowało go to, żalił się, że różne zajęcia *dławią mu w pieluchach Tadeuszka*.
9. Nad roślinami przywołanymi przez Mickiewicza w Inwokacji, świerzopem i dzięcieliną, toczyły się dyskusje wśród badaczy literatury. Problem rozstrzygnął profesor Makowski. Dowiedział, że **świerzop** – to roślina nazywana na Mazowszu łopuchną, a w Małopolsce ogniczą, natomiast **dzięcielina** – to regionalna nazwa dziko rosnącej koniczyny.
10. Adam Mickiewicz, uznany za wieszcza narodowego, nigdy nie był w Warszawie. Był tylko w Wielkopolsce i na podstawie tego, co tam zobaczył, mógł opisywać dwór szlachecki. No i oczywiście jeszcze Litwa, na której wychował się i opisywał ją wielokrotnie.
11. Bielizna, w której Tadeusz zobaczył Zosię po raz pierwszy, nie była bielizną w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Bielizną nazywano wtedy wszystkie części garderoby, które bielono, wy-

a Tadeusza"

A tak zmienił cenzor:

„On za wszystko odpowie”.
„Apeluj, rzekł Płut, choćby z rana do wieczora”.
„To Prusacy pulkami jak trawa się ściągają”.
„Są pewne nadzieje, że spokojności zorza i nam zajaśnieje”.

bielano – czyli te, które były białe. Zośka była po prostu w białej sukience.

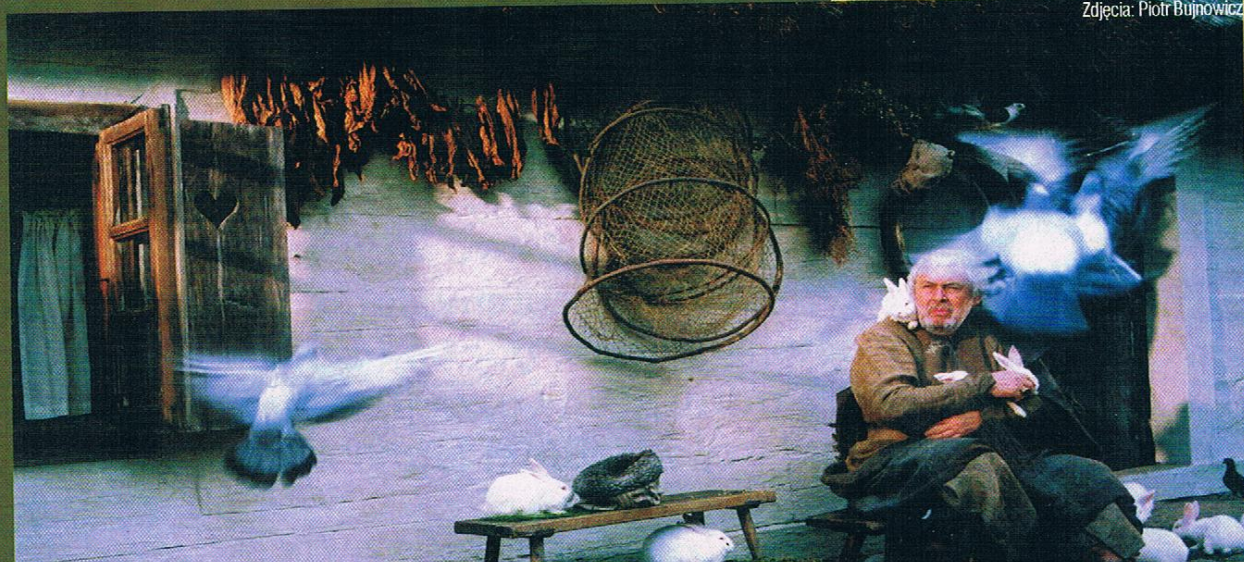
12. W tekście poematu zdarzają się nieścisłości, na przykład bocian w epopei ma białe skrzydła, a przecież wiadomo, że ma czarne lotki. Dwór w Soplicowie opisywany w różnych miejscach utworu czasem jest mniejszy, czasem rozrasta się ogromnie. Rośliny, które kwitną na łąkach wokół dworu, nigdy

w rzeczywistości nie kwitną równocześnie, ponieważ jedne są wiosenne, inne jesienne.

13. Pan Tadeusz pierwotnie miał nosić nazwisko Saplica. Ale już po napisaniu poematu poeta dowiedział się, że na Litwie naprawdę żyje rodzina o takim nazwisku. Nie chcąc, by ją kojarzono z bohaterem powieści, Adam Mickiewicz zmienił nazwisko na Soplica.

IV. O „Panu Tadeuszu” powiedzieli:

- Piszę teraz właśnie poemat wiejskie, w którym staram się zachować pamiętkę dawnych naszych zwyczajów i skreślić jakkolwiek obraz naszego życia wiejskiego, łowów, zabaw, bitew, zajazdów etc. Scena dzieje się w Litwie około roku 1812, kiedy jeszcze żyły dawne podania i widać jeszcze było ostatki dawnego wiejskiego życia. List Adama Mickiewicza do Juliana Ursyna Niemcewicza, maj 1833.
- Jest bowiem „Pan Tadeusz” dziełem, które autor zarówno na tradycjach chwały wojennej, jak na zwykłości codziennego życia oparł i przekazał czytelnikowi przekonanie, że urzeczywistnią się powtarzane w poemacie słowa „Mazurka” Dąbrowskiego: „będziem Polakami”. Z. Stefanowska, Wstęp do „Pana Tadeusza”, 1966.
- Jest to poemat zupełnie innego rodzaju niż wszystkie dotąd Adama utwory. Nade wszystko jest w tym poemacie opis łowca dmącego w róg myśliwski, cudowny opis [...] i drugi opis Żyda grającego na cymbałach, także prześliczny... List Juliusza Słowackiego do matki z 18 grudnia 1834.
- Epopeja [...] taka radosna – i taka gorzka. Taka jasna – i taka bezlitośnie rozpaczliwa. Tak łagodnie rozmarzona – i tak okrutnie prawdziwa. Ireneusz Opacki
- Pieśń o błogostwieństwach ziemi. Czesław Miłosz, „Ziemia Ulro”
- „Pan Tadeusz” jest otwarty ku każdej współczesności i właściwie jest pisany dla każdego z nas. Alina Witkowska
- Ta książka jest miarą człowieka. Patrz, jak ją kto czyta, a poznasz, kto zacz. Stefan Żeromski, „Dzienniki”
- Odkąd poznałem „Pana Tadeusza” w przekładzie Paula Caza, pokochałem Polskę. Maurice Zermatten – współczesny pisarz szwajcarski

Adam Mickiewicz

Bogna Bizoń

Czas akcji:

pięć dni w 1811 roku (przełom lata i jesieni) i dwa dni wiosną 1812 roku.

Miejsce wydarzeń:

dworek szlachecki Soplicowo i jego okolice (las, zamek Horeszków, pobliski zaścianek), niedaleko Nowogródka na Litwie.

Pan Tadeusz

Wątki – do zapamiętania: trzy główne

Spór o zamek

Zniszczony po śmierci Stolnika zamek nie ma właściwie żadnej wartości. Został sądownie przyznany Soplicom, ale prawa do niego rości sobie także Hrabia, daleki krewny Horeszków. O tragicznej śmierci Stolnika opowiedział Hrabie Gerwazy.

Argumenty Gerwazego i buntownicza postawa szlachty zaściankowej doprowadzają do zajazdu na Soplicowo, który kończy się porażką Soplicowa. Nieoczekiwanie pojawia się oddział Moskali. Wobec wspólnego wroga niedawni przeciwnicy jednoczą się i spór o zamek zostaje chwilowo zażegnany.

Ostateczne pogodzenie przynoszą zaręczyny Tadeusza i Zosi – to oni są teraz właścicielami zamku.

Losy Jacka Soplicy – Księdza Robaka

To najbardziej tajemniczy wątek. Dzieje Jacka poznajemy z opowieści Gerwazego i z przedśmiertnej spowiedzi Jacka.

Pewny siebie zawadiaka Jacek Soplica cieszył się dużym poparciem szlachty. Chętnie wykorzystywał to magnat Stolnik Horeszko. Stolnik miał córkę Ewę – Jacek ją pokochał i pragnął pojąć za żonę, ale Stolnik stanowczo odrzucił te załoty. Jacek ożenił się z inną kobietą i został ojcem Tadeusza.

Okazja do zemsty nadarzyła się, gdy pewny siebie Stolnik odpierał atak Moskali. Jacek bez namysłu chwycił broń i zabił magnata. To zabójstwo zostało potraktowane jako zdrada ojczyzny – Jacek ucieka za granicę.

To moment przełomowy – Jacek wstępuje do Legionów, aby odpokutować winy. Opiekę nad synem powierza bratu. Opłaca też wychowanie Zosi (sieroty – córki z małżeństwa Ewy Horeszko z kasztelanem witebskim).

Po kilkunastu latach powraca na Litwę jako Ksiądz Robak. Przygotowuje szlachtę do rozpoczęcia powstania narodowego.

W czasie polowania broni Tadeusza i Hrabiego. Po raz drugi ratuje Hrabiego w czasie walki z Moskalami. Rana odniesiona w czasie walki okazuje się śmiertelna. Tuż przed śmiercią Jacek zdobywa przebaczenie Gerwazego, pewność, że Tadeusz i Zosia pobiorą się oraz wspaniałą wiadomość o zbliżającym się ataku Napoleona na Moskwę.

Miłość Tadeusza i Zosi

Jedynie ten wątek w całości zawiera się w akcji, pozostałe wykraczają poza nią.

Po powrocie z Wilna do Soplicowa Tadeusz nieoczekiwanie spotyka Zosię – niestety, widział ją zbyt krótko i niezbyt dobrze zapamiętał, skoro wkrótce pomylił Zosię z dużo starszą Telimeną. Pomyłka wychodzi na jaw – Tadeusz jest zrozpaczony. Zakochał się w Zosi, a przyrzekał miłość Telimienie.

Wyrozumiała Telimena jednak wybacza mu pomyłkę. Tadeusz może starać się o rękę Zosi.

W chwili zaręczyn Tadeusz jest już doświadczonym żołnierzem.

Ślub młodych to symboliczne pogodzenie się dwóch zwaśnionych rodów, to także spełnienie marzenia Jacka Soplicy.

Fabula – Akcja – Wątki

Fabula – to wszystkie wydarzenia wspomniane w utworze: zabójstwo Stolnika, bannicja Jacka, ale także pobyt Telimeny w Petersburgu, powstanie kościuszkowskie, Targowica. Czas fabularny sięga przynajmniej 20 lat wstecz przed czasem akcji. Ale również wybiega w przyszłość w *Epilogu* – ukazującym środowisko emigrantów polskich już po roku 1830.

Akcja – zamyka się w ciągu kilku dni. Pięć dni jesieni 1811 roku (Księgi I–X) i dwa dni wiosny 1812 (Księgi XI, XII).

Obyczaje szlacheckie – o nie będziesz pytany na lekcji (mogą się też pojawić na egzaminie!!!)

■ Zwróć uwagę na dokładny opis sposobu spędzania czasu przez szlachtę – podane są nazwy posiłków, opisana zastawa stołowa, sposób usadzania gości i usługiwania im.

■ Uczta, polowanie, huczne zaręczyny – to rozrywki szlachty. A wszystko to odbywa się ze słynną staropolską gościnnością.

■ Spory sąsiedzkie rozwiązuje się poprzez zakłady (jak Ase-sor z Rejentem) i pojedynki.

■ Młodzież musi bezwzględnie szanować starszych – świadczy o tym nauka Sędziego o grzeczności. Zauważ – o małżeństwie Zosi i Hrabiego decydują opiekunowie, na szczęście w tym przypadku było to po myśli młodych.

■ Wystrój domu w Soplicowie świadczy o patriotyzmie mieszkańców – zegar z melodią *Mazurka Dąbrowskiego*, na ścianach obrazy – sceny historyczne, na talerzach sceny z Sejmu Czteroletniego.

■ Mieszkańcy i goście Soplicowa dzielą się na zwolenników tradycji (Sędzia, Podkomorzy, szlachta dobrzyńska) i ulegających obcym modom (Hrabia, Telimena, za jej namową, a wbrew sobie – Rejent). Ostatecznie jednak zwycięża kult tradycji (świadczy o tym strój Zosi na zaręczynach, ludowa kapela, polonez).

Słynne koncerty

Najważniejsze są dwa:

■ **Koncert Wojskiego** na rogu po zakończeniu polowania (*Dyplomatyka i łowy*). Rozpoczyna się opisem instrumentu (to przykład porównania homeryckiego – rozbudowanego, złożonego z wielu epitetów). Koncert to muzyczny opis kolejnych etapów polowania (po-budka myśliwska, obława, strzelanie, osaczenie zwierzy-ny, triumf po zakończeniu ło-wów). Z grającym Wojskim „współpracuje” przyroda – echo odpowiada mu i niesie w dal muzykę.

■ **Koncert Jankiela** na cym-bałach w czasie zaręczyn Zosi i Tadeusza (*Kochajmy się!*). To lekcja historii – Jankiel przywo-łuje najważniejsze momenty historyczne ostatniego półwie-cza – od Konstytucji 3 maja aż do przybycia Legionów Dą-browskiego.

Przyroda nie tylko w tle

Te fragmenty najczęściej omijacie, a właś-nie one zostały uznane za wyjątkowo pię-kne i niespotykane. Najważniejsze z nich to opisy:

- ogrodu (*Zamek*),
- lasu (*Dyplomatyka i łowy*),
- matecznika (*Dyplomatyka i łowy*),
- dwóch stawów (*Zajazd*),
- zachodu słońca (*Gospodarstwo*),
- burzy (*Emigracja. Jacek*),
- gwiazdozbioru (*Zajazd*),

Każdy z tych fragmentów to bogac-two środków stylistycznych – epi-tetów, metafor, porównań, a przede wszystkim animizacji i personifikacji.

■ Opisy są nie tylko tłem dla wyda-rzeń, często przyroda staje się bo-haterem, „wtrąca się” do akcji – np. po bitwie z Moskalami rozpoczyna się ulewa i dzięki niej Soplicowo zo-staje odcięte od świata, a bohate-rowie zyskują czas na ucieczkę. A wcześniej gdy nad Soplicowem i zaściankiem zawisa groźba klótni i sąsiedzkiej wojny, to nawet słoń-cu nie chce się wstawiać, ludzie są rozdrażnieni, a cała senna, przygne-biająca przyroda wcale nie nastraja optymistycznie.

■ Nietrudno zauważyć, że przyroda w So-plicowie jest wyjątkowo bujna – w ogródku Zosi rosną bardzo dorodne warzywa, a krótka przechadzka po lesie wystarczy, aby za-pełnić koszyk okazałymi (i oczywiście zdro-wymi!) grzybami. W mateczniku zaś zgo-dnie mieszkają wszystkie gatunki zwierząt.

Michał Szwed. Andruszko, Jacek, Tadeusz

Niezbędnik historyczny

Zajrzyj tu, jeśli czegoś nie wiesz.

■ Co Targowica dała Soplicom?

Targowica (1792) to haniebnny spi-sek magnatów zawiązany przeciw-ko reformom Konstytucji 3 maja. Wewnętrzne walki w Polsce, jakie wywołała konfederacja targowic-ka (między zwolennikami reform Konstytucji a zwolennikami ma-gnatów) były pretekstem do zbroj-nego ataku Rosji i ostatecznie oka-zały się II rozbiorem Polski.

Stolnik Horeszko był zwolennikiem reform i walczył z Rosjanami, a Ja-cek Soplica mimowolnie przyczynił się do zwycięstwa Moskali. Właśnie dlatego po śmierci Stolnika jego dobra w znacznej mierze przypadły rodzinie Sopliców.

■ Jakie Książd Robak przygo-towywał powstanie?

Marsz Napoleona na Moskwę w 1812 roku miał być sygnałem do powstania na Litwie, które wspar-łoby wojska Napoleona i przyniosło Litwie wolność.

■ Rządzić kreskami

Jacek Soplica chociaż nie posiadał zbyt dużego majątku, to „rodzinę Sopliców miał jakby w dowództwie./ i trzystu ich kreskami rządził wedle woli” – czyli decydował, na kogo swój głos na sejmiku oddadzą członkowie rodziny Sopliców (a mieli tych głosów około trzystu).

■ Uwłaszczenie

Nadanie chłopom na własność zie-mi przez nich użytkowanej (wcześ-niej musieli pracować na ziemi należącej do pana, teraz będą wol-ni, ziemia należeć będzie do nich). A więc Zosia i Tadeusz zwalniają chłopów z przymusowej pracy i rozdają im część ziemi.

■ Zajazd

Egzekucja zbrojna dekretu sądowe-go – brak sprawnej policji sprawiał, że często trudno było szlachcicowi odzyskać dobra, które sąd mu przy-znał. Często więc szlachcic brał sprawę w swoje ręce – zbierał gru-pę sąsiadów i przyjaciół i napadał na posiadłość szlachcica, który był mu coś winien.

Kto gdzie mieszkał?

1. W Soplicowie mieszkali:

Sędzia – brat Jacka Soplicy, opiekun Tadeusza. Zaradny gospodarz, zwolennik tradycji, gościnny. Bywa jednak porywczy, nie chce ustąpić w sporze o zamek, chociaż dobra Horeszków zyskał dzięki niechlubnej Targowicy.

Tadeusz – 20-letni syn Jacka Soplicy. Imię otrzymał na pamiątkę Tadeusza Kościuszki. Wychowywany przez Sędziego, ostatnie lata spędził w szkole w Wilnie. Łatwowierny, ufny, zakochany w Zosi. Nowoczesny – decyduje się na uwłaszczenie.

Zosia – 14-letnia córka Ewy Horeszko. Wychowywana przez Sędziego i Telimenę (za pieniądze przysyłane przez Jacka). Dobrze wychowana, woli jednak prostotę życia wiejskiego niż wykłuwane salony. Troszczy się o ogródek, opiekuje się dziećmi wiejskimi. Pracowita, gospodarna, szczerze zakochana w Tadeuszu.

Telimena – krewna Sędziego, opiekunka Zosi. Piękna, dojrzała kobieta. Lubi flirty, stroje, zna się na sztuce. Wiele podróżowała. Sprytna, nawet w miłości kieruje się rozsądkiem i chęcią zysku (jednocześnie kokietuje Tadeusza i Hrabiego).

Wojski – krewny Sędziego. Doskonały organizator łowów i uczt. Lubi opowiadać anegdoty o sławnych ludziach.

Woźny Protazy – powiernik Sędziego, jego prawa ręka. Lubi wspominać czasy wielkich sporów szlacheckich i swoją pracę woźnego sądu.

2. Często tam bywali:

Ksiądz Robak – czyli Jacek Soplica. Jako bernardyn-emisariusz przygotowuje litewską szlachtę do narodowego powstania. Pokorny, tajemniczy, odważny. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Legii Honorowej.

Podkomorzy – najwyższy urzędem spośród szlachty. Powszechnie szanowany. Zwolennik tradycji, szlacheckiej gościnności. Patriota, przeciwny obcym modom.

Rejent – gaduła, najważniejsze są dla niego uczty i polowania. Wybuchowy, gwałtowny. Ostatecznie narzeczony Telimeny.

Asesor – całkowicie stracił majątek, ale nadal lubi się pokazać – w sporze o psy jest skłonny stracić ostatnią cenną rzecz. Spokojny, ale złośliwy, podstępny.

Pożegnanie ze światem szlacheckim

Pan Tadeusz to pożegnanie z przemijającym światem szlacheckim. Mickiewicz, opisując mieszkańców Soplicowa, wiedział, że już kilka lat później ich życie będzie wyglądać zupełnie inaczej: upadną nadzieje związane z Napoleonem, większość patriotów będzie mu-

siała emigrować, sporo majątków szlacheckich popadnie w ruinę, a dzieci z rodzin szlacheckich nie będą już urządzać polowań i uczt, ale wyjadą do miast studiować i pracować. To właśnie oni stworzą nową grupę społeczną – **inteligencję**.

Warstwy społeczne przedstawione w *Panu Tadeuszu*

Warstwa społeczna	Przedstawiciele	Poglądy
Magnateria	Nieżyjący Stolnik Horeszko, obecnie Hrabia	Świadomi swego bogactwa, żądni władzy. Stolnik był wzorem patriotyzmu, ale wobec niżej urodzonych był dumny i pogardliwy – o tym przekonał się Jacek.
Szlachta	Ród Sopliców – Jacek, Sędzia, Tadeusz	Patrioci, ale też często zainteresowani własnym zyskiem. Lubią się bawić, żyć wystawnie. Żyją zgodnie z tradycją, w poszanowaniu dla przyrody. Skłonni do awantur z sąsiadami, wszczynania coraz to nowych procesów sądowych.
Szlachta zaściankowa	Ród Dobrzyńskich, czyli wszyscy ci, którzy biorą udział w zajeździe na Soplicowo – Bartek Prusak, Maciek Chrzyciel, Bartek Brzytewka itd.	Żyją bardzo skromnie, prawie tak biednie jak chłopci, odróżnia ich od nich tylko szlacheckie pochodzenie i patriotyczna, wojenna przeszłość, o której często wspominają. Niewykształceni, przeczułeni na punkcie wolności szlacheckiej, zawistni wobec bogatszych sąsiadów, łatwo ich podburzyć do walki – wykorzystał to Gerwazy.
Szlachta zubożała	Rejent, Asesor, Klucznik Gerwazy, Wojski, Woźny Protazy	Nie mają własnych majątków, ale sprawują różne funkcje, np. Rejent czy Asesor.
Chłopi, służba	Nie ma pośród nich jednostkowych bohaterów.	Ich poglądy również nie zostały przybliżone – na pewno ucieszy ich decyzja Tadeusza i Zosi o zwolnieniu ich z pańszczyzny.

Przedstawiciele trzech pokoleń

Najstarsi (60–70 lat)	Maciek Dobrzyński, Wojski, Klucznik Gerwazy, Woźny Protazy	Są ostoją tradycji, często wspominają dawne czasy, są autorytetem dla miejscowej społeczności.
Średnie pokolenie (40–50 lat)	Sędzia, Jacek, Podkomorzy, Asesor, Rejent i większość ze szlachty zaściankowej	Są ostatnim pokoleniem prawdziwej szlachty – uczestniczyli w ważnych wydarzeniach historycznych – ostatnich sejmach wolnej Polski, walkach w obronie wolności. Starają się żyć zgodnie z tradycją, ale zdają sobie sprawę, że świat się zmienia.
Młodzi	Tadeusz, Zosia, Hrabia	Do nich należy dokonanie zmian społecznych – świat szlachecki kończy się, teraz muszą nastąpić reformy – wiedzą o tym Tadeusz i Zosia, kiedy decydują się na uwłaszczenie chłopów.

Epopeja narodowa

Epopeja to utwór epicki, pisany wierszem lub prozą, ukazujący wszechstronnie i szczegółowo życie narodu w przełomowym momencie historycznym. Dla epopei charakterystyczne jest wprowadzenie szerokiego tła obyczajowego, realizm przedstawienia, wielowątkowość akcji pozwalająca ogarnąć wiele środowisk i odzwierciedlić wszechstronnie życie społeczeństwa...

(S. Jaworski,
Terminy literackie, Szkolny słownik)

1. **Pan Tadeusz jest pisany wierszem** (trzynastozgłoskowcem, a *Epilog* jedenastozgłoskowcem).

2. Ukazuje wszechstronnie społeczeństwo polsko-litewskie. Mamy tu przecież do czynienia z **bohaterem zbiorowym** – czyli cała akcja dotyczy nie jednego bohatera, ale zbiorowości (tu: mieszkańców Soplicowa i zaścianka).

3. **Szczegółowe opisy życia, obyczajowości.**

4. **Wielowątkowość akcji.**

5. **Tem losów bohaterów są ważne wydarzenia historyczne** – tu: epoka napoleońska, czyli nadzieje Polaków i Litwinów związane z osobą Napoleona. To był naprawdę przełomowy moment, bo rok 1812 miał przynieść Polsce wolność. Niestety, nie udało się. Dodatkowo w *Panu Tadeuszu* pojawiają wspomnienia Konstytucji 3 maja, powstania kościuszkowskiego, konfederacji targowickiej.

6. W epopei bardzo ważną rolę odgrywa **narrator** – nie tylko relacjonuje wydarzenia, ale często je komentuje, „wtrąca się” do opowieści – np. ostatnie słowa *Księgi XII*:

*I ja tam z gośćmi byłem, miód i wino piłem,
A com widział i słyszał, w księgi umieściłem.*

7. **Inwokacja** – każda epopeja od niej się rozpoczyna – to uroczyste wezwanie autora skierowane do boga lub muza z prośbą o natchnienie. Tu: inwokacja skierowana jest do ojczystej Litwy i do Matki Boskiej Ostrobramskiej.

8. **Epopeja łączy w sobie elementy epiki, liryki, i dramatu.** I tak też jest w *Panu Tadeuszu*.

Liryczna jest inwokacja, *Epilog*, miłosne wyznania, opis wiosny roku 1812 (początek *Księgi XI*).

Dramatyczna – kłótnia w zamku (*Księga V*), bardzo dynamiczna narada w zaścianku (*Księga VII*), śmierć Jacka Soplicy (*Księga X*). A elementy **epickie** to: relacja z przebiegu wydarzeń, charakterystyka postaci, opisy przyrody i obyczajów itd.

3. W zamku Horeszków mieszkał:

Klucznik Gerwazy – wierny sługa Stolnika. Bardzo silny, znakomity szermierz. Jedynym jego celem jest zemsta na Soplicach. Podburza do zajazdu zaściankową szlachtę. Potrafi jednak przebaczyć Jackowi. Aby ochronić przed aresztowaniami uczestników walki z Moskalami, podstępnie zabija majora Pluta – choć wie, że jest to czyn niegodny szlachcica.

4. Często tam bywał:

Hrabia – daleki krewny Stolnika, arystokrata, romantyk, właściciel zamku Horeszków. Łatwo ulega obcym modom, chciałby przeżyć wielką, romantyczną miłość, bez przerwy poszukuje nowych, niezwykłych wrażeń. Tym śmieszny, ale jest też odważny – szybko zdobywa sławę pod dowództwem Dąbrowskiego.

5. W zaścianku mieszkali:

Maciek Dobrzyński – wielki arytmetyk. Doświadczony żołnierz i gospodarz. Spokojny, rozważny, odłudek. Ostro skrytykował plan zajazdu na Soplicowo.

Spokrewnieni lub zaprzyjaźnieni z nim:

- Bartek Prusak,
- Bartek Brzytewka,
- Maciej Konewka,
- Maciej Chrzyciel.

6. A w okolicy mieszkali:

Jankiel – stary Żyd prowadzący dwie karczmy. Szanowany przez szlachtę, służy radą i wielokrotnie pomaga w kłopotach, współpracował z Księdzem Robakiem, pomógł oswobodzić szlachtę z rąk Moskali. Sławny cymbalista.

Major Plut – dowodzi Rosjanami, gardzi Polakami (choć sam ma polskie pochodzenie). Tchórzliwy, boi się stanąć do otwartej walki. Najważniejsze dla niego są pieniądze – chętnie przyjmie łapówkę za oswobodzenie szlachty.

Kapitan Rykow – przeciwieństwo Pluta. Waleczny, honorowy, karny żołnierz. Mimo iż walczy po stronie Rosjan, ceni Polaków, nie chce przyjąć od nich żadnych pieniędzy za umożliwienie ucieczki.

Nie ma wątpliwości – Pan Tadeusz jest epopeją. Ale wnikliwy czytelnik odnajdzie także elementy innych gatunków literackich:

- **baśni** (opis matecznika, astronomii Wojskiego),
- **gawędy szlacheckiej** (zwłaszcza w opowieściach Wojskiego lub w momentach, gdy narrator przyznaje się do swej niewiedzy),
- **powieści obyczajowej** (gdy narrator wskazuje społeczne lub psychologiczne czynniki wpływające na działania bohaterów),
- **romansu** (zwłaszcza w opisach zalotów Telimeny),
- **legendy** (dzieje zamku Horeszków),
- **a także anegdoty** (np. o Dowejce i Dowejce) i **sporo aforyzmów**.

Adam Mickiewicz

Bogna Bizoń

Pan Tadeusz

Najsłynniejszy spór o zamek, najsłynniejsze opisy przyrody, najsłynniejszy zabajd i koncerty. Jednym słowem epopeja narodowa.

Wydarzenia w skrócie:

Księga I: Gospodarstwo

1. Tadeusz powraca do Soplicowa.
2. Nieoczekiwanie Tadeusza spotyka Zosię, zawstydzona dziewczyna ucieka.
3. Tadeusz spotyka się z Wojskim i resztą rodziny oraz gośćmi przybyłymi na sądy graniczne.
4. W zamku odbywa się wieczerza:
 - a) Tadeusza spotyka Telimenę
 - b) wybucha spór między Asesorem a Rejentem o Kusego i Sokola
 - c) Sędzia mówi na temat grzeszności
5. W nocy Ksiądz Robak prowadzi potajemne rozmowy z Sędzią.

Księga II: Zamek

6. Hrabia spotyka Gerwazego niedaleko zamku.
7. Gerwazy opowiada o zabójstwie Stolnika.
8. Hrabia rozmawia z Zosią w ogródku.

Księga III: Umizgi

9. Goście wyruszają na grzybobranie.
10. Telimena rozmawia z Sędzią; protestuje przeciwko małżeństwu Tadeusza z Zosią.
11. Tadeusz w dyskusji z Hrabią i Telimeną broni piękna litewskiego krajozobrazu.

12. Telimena dyskretnie podaje Tadeuszowi klucz do swojego pokoju.
13. Gajowy przynosi wiadomość o pojawieniu się niedźwiedzia.

Księga IV: Dyplomatyka i towy

14. W karczmie Ksiądz Robak zapowiada nadejście wojsk Napoleona.
15. Niedźwiedź na polowaniu zagraża życiu Hrabiego i Tadeusza.
16. Odwaga Księdza Robaka ratuje Hrabiego i Tadeusza.
17. Wojski gra na rogu.

Księga V: Kłótnia

18. Telimena planuje ślub z Tadeuszem, natomiast Zosię chce wydać za Hrabiego.
19. Tadeusza spotyka się z Telimeną w Świątyni Dumania, niespodziewanie następuje „atak” mrówek.
20. W nie najlepszych nastrojach odbywa się kolacja w zamku.
21. Gerwazy demonstruje swoje niezadowolone z obecności Sopliców w zamku.
22. Wybucha kłótnia i bójka.

Wymień i krótko scharakteryzuj bohaterów

■ **Tadeusz Soplica** – dwudziestoletni syn Jacka Soplicy, wychowywany przez jego brata Sędzię. Po dziesięciu latach nauki w Wilnie powrócił do domu. Zakochany w Zosi, uległ też urokowi i pokusom Telimeny. Imię nosił na cześć Tadeusza Kościuszki.

■ **Jacek Soplica** – miał około pięćdziesięciu lat. Ukrywał się pod postacią Księdza Robaka, bernardyna, który prowadził tajną polityczną działalność na Litwie. Jego życie wyraźnie dzieli się na dwie części. W młodości był pewnym siebie, butnym zawadiaką. Uważał, że dla jego samowoli i fantazji nie ma żadnych granic. Związany z magnatem Stolnikiem Horeszką czuł się wyróżniany przez niego i dlatego rościł sobie prawa do ręki jego jedy-naczki, Ewy. Kiedy zaloty zostały brutalnie odrzucone przez magnata, Jacek poprzysiął mu zemstę. Wykorzystał moment, gdy zamek Horeszków atakowały wojska rosyjskie (Stolnik popierał *Konstytucję 3 maja* i powstanie kościuszkowskie) i zastrzelił magnata. Został nie tylko oskarżony o morderstwo, także o zdradę ojczyzny. Jacek wyemigrował i na wiele lat słuch o nim zaginął. Podczas pobytu na emigracji zmienił się całkowicie – stał się wrażliwym patriotą, dzielnym żołnierzem, a przede wszystkim pobożnym zakonnikiem. Powrócił na Litwę, aby jako emisariusz potajemnie przygotować powstanie na Litwie. Zginął w czasie ataku Moskali na Soplicowo. Pośmiertnie jako Jacek Soplica został rehabilitowany i odznaczony Krzyżem Legii Honorowej.

■ **Zosia** – czternastoletnia córka Ewy z domu Horeszko, wychowanka Sędzięgo i Telimeny. Skromna, pełna wdzięku, chętnie pomagała w domowych obowiązkach, opiekowała się też wiejskimi dziećmi. Szczerze pokochała Tadeusza, była ulubienicą nie tylko Sędzięgo, ale też Jankiela.

■ **Telimena** – krewna Sędzięgo, opiekunka Zosi. Piękna, dojrzała kobieta. Lubiła flirtować, zwracać na siebie uwagę otoczenia. Sprytna, nawet w miłości kierowała się rozsądkiem. Uważała się za światową damę.

■ **Sędzia** – brat Jacka Soplicy, opiekun Tadeusza. Stary kawaler, był sędzią powiatowym. Wzorowy ziemianin, szlachcic przywiązany do tradycji. Patrio-

ta, dobry gospodarz. Bywał jednak porywczy i uparty – nie chciał ustąpić w sporze o zamek.

■ **Podkomorzy** – najwyższy urzędnik spośród szlachty. Powszechnie szanowany, przyjaciel Sędzięgo. To on miał wydać werdykt w sporze o zamek. Zwolennik tradycji, przeciwny obcym modom.

■ **Hrabia** – daleki krewny Stolnika Horeszki, arystokrata. Zwolennik zachodniej mody i kultury, romantyk, uważany za dziwaka. Na Litwę powrócił wraz z wojskami Napoleona, na czele ufundowanego przez siebie pułku.

■ **Gerwazy** – służący (klucznik) Horeszków, chlubiący się swym szlacheckim pochodzeniem. Wierny swym dawnym pracodawcom, przez wiele lat z zaciętością próbował pomścić zabicie Stolnika przez Jacka. Ogromnie przywiązany do zamku. Potrafił jednak wybaczyć swemu wrogowi.

■ **Maciek Dobrzyński** – szlachcic z zaścianku, ogromny autorytet wśród miejscowej szlachty. Od-ludek, rozważny. Doświadczony żołnierz, wzorowy gospodarz. Odważny w wypowiedaniu swych sądów.

■ **Woźny Protazy** – prawa ręka Sędzięgo, jego po-wiernik. Lubił wspominać swoją pracę woźnego są-dowego.

■ **Wojski** – krewny Sędzięgo, zubożały szlachcic. Doskonale organizator polowań, uczt. Znakomity gawędziarz.

■ **Rejent** – gaduła, najważniejsze były dla niego uczty i polowania. Wybuchowy, gwałtowny.

■ **Asesor** – spokojny, ale złośliwy i podstępny. Nie miał żadnego majątku, w sporze o psy gotowy był jednak stracić ostatnią cenną rzecz.

■ **Jankiel** – stary Żyd prowadzący karczmę. Współ-pracował z Robakiem, służył radą, był szanowany przez szlachtę. Sławny cymbalista.

■ **Major Płut** – dowodził Rosjanami podczas ataku na Soplicowo. Gardził Polakami, tchórzliwy, bał się stanąć do otwartej walki. Chętnie przyjął łapówkę za oswobodzenie szlachty.

■ **Kapitan Rykow** – przeciwieństwo Płuta. Walczył po stronie Rosjan, sprzyjał jednak Polakom. Honorowy, odważny.

Przedstaw czas i miejsce akcji

Czas akcji:

Akcja rozpoczyna się wraz z przyjazdem Tadeusza do Soplicowa. Trwa od piątkowego popołudnia do wtorku, latem 1811 roku oraz przez dwa wiosenne dni roku następnego. Obejmuje więc tylko 7 dni. Bohaterowie jednak wspominają wcześniejsze wydarzenia – historię Jacka Soplicy, młodość Sędziego, uchwalenie *Konstytucji 3 maja*, powstanie i walki Legionów Dąbrowskiego.

Miejsce akcji:

Wydarzenia rozgrywają się w rodzinnych stronach Mickiewicza, niedaleko Nowogródka: w Soplicowie, zamku Horeszków, zaścianku dobrzyńskim, karczmie Jankiela.

Wskaż fragmenty, w których pojawia się słowo „ostatni”. Jakie znaczenie ma użycie tego określenia w *Panu Tadeuszu*?

Określenie „ostatni” użyte zostało w co najmniej trzech sytuacjach:

- w podtytule – „ostatni zajazd na Litwie”,
- w stosunku do Woźnego – „ostatni Woźny Trybunału”,
- w opisie Podkomorzego – „ostatni, co tak poloneza wodził”.

Użycie tych określeń nie jest przypadkowe – *Pan Tadeusz* to pożegnanie z kończącą się epoką szlachecką. Wiele obyczajów, funkcji odeszło w zapomnienie. Mickiewicz, tworząc *Pana Tadeusza*, wiedział, że klęska Napoleona przyniosła nieodwracalne zmiany w społeczeństwie polskim – wielu patriotów musiało emigrować, upadły majątki szlacheckie, a dzieci z rodzin szlacheckich nie urzędały już polowań i zajazdów, ale wyjechały do miast, aby rozpocząć studia i pracę. To właśnie one stworzyły nową grupę społeczną – inteligencję.

Przedstaw cechy gatunkowe epopei narodowej i udowodnij, że *Pan Tadeusz* jest epopeją.

Epopeja to utwór epicki pisany wierszem lub prozą, ukazujący wszechstronnie życie narodu w przełomowym dla niego momencie. Charakterystyczne dla epopei jest:

- wprowadzenie szerokiego tła zbiorowego,
- realizm przedstawiania wydarzeń,
- wielowątkowość akcji,
- przedstawienie wielu środowisk,
- ważna rola narratora, który komentuje wydarzenia,
- rozpoczyna się ona od inwokacji, czyli uroczystego zwrotu do muz lub boga z prośbą o natchnienie,
- to, że może łączyć w sobie elementy liryczne, epickie, dramatyczne.

Pan Tadeusz spełnia wszystkie te wymagania:

- Jest pisany wierszem (trzynastozgłoskowcem).
- Nie brakuje szczegółowych opisów obyczajów (np. polowanie, uczta, grzybobranie).
- Ukazuje wszechstronnie społeczeństwo polsko-litewskie. W *Panu Tadeuszu* występuje bohater zbiorowy – szlachta z Soplicowa i zaścianka.
- Akcja jest wielowątkowa (miłość Zosi i Tadeusza, losy Jacka Soplicy, spór o zamek, plany Telimeny).
- Tłem dla wydarzeń rozgrywających się w Soplicowie jest ważne wydarzenie historyczne – marsz wojsk napoleońskich na Moskwę. Z wojną tą Polacy wiązali ogromne nadzieje.
- *Pan Tadeusz* rozpoczyna się od uroczystej inwokacji skierowanej do ojczyznej Litwy oraz do Matki Boskiej Ostrobramskiej, patronki poety.
- Narrator kilkakrotnie komentuje wydarzenia, nie kryje swoich uczuć, identyfikuje się z bohaterami (np. w *księdze XI*: „O roku ów! kto ciebie widział w naszym kraju!”, w *księdze XII*: „I ja tam z gośćmi byłem, miód i wino piłem, A com widział i słyszał, w księgi umieściłem”).
- *Pan Tadeusz* łączy w sobie elementy epickie (charakterystyki postaci, opisy przyrody, miejsc, relacje z przebiegu wydarzeń), dramatyczne (kłótnia w zaścianku, spowiedź i śmierć Jacka Soplicy), liryczne (inwokacja, *Epilog*, początek *Księgi XI*).

23. Gerwazy wraz z Hrabą planują zajazd na Soplicowo.

Księga VI: Zaścianek

24. Sędzia domaga się przeprosin od Hrabiego.

25. Hrabia na czele zbrojnego oddziału wyjeżdża do Dobrzyńna, chcąc namówić szlachtę z zaścianka do napadu na Soplicowo.

Księga VII: Rada

26. W domu Maćka Dobrzyńskiego odbywa się rada szlachty. Tematem jest spodziewana wojna Napoleona z Moskwą.

27. Przybywa Gerwazy i podburza szlachtę przeciwko Soplicom.

Księga VIII: Zajazd

28. Książ Robak wyznaje Sędziemu, kim naprawdę jest.

29. Tadeusz nie może sobie poradzić z sercowymi kłopotami, postanawia popełnić samobójstwo.

30. Nieoczekiwanie Tadeusz wpada w ręce Hrabiego i jego ludzi.

31. Dwór w Soplicowie zostaje zdobyty, zwycięska szlachta urządza ucztę i pijana zasypia.

Księga IX: Bitwa

32. Pijana szlachta zostaje napadnięta przez Moskali i uwięziona.

33. Pojawia się Książ Robak ze szlachcicami przebranymi za chłopów.

34. Książ Robak namawia Moskali do picia alkoholu.

35. Major Plut nachalnie zaleca się do Telimeny.

36. Wybuchła bójka w obronie czci kobiet.

37. Uwolniona przez ludzi Robaka szlachta staje do walki z Moskalami.

38. W bitwie ranny zostaje Książ Robak.

39. Moskale poddają się.

Księga X: Emigracja. Jacek

40. Dzięki burzy wieść o bitwie nie rozchodzi się.

41. Tadeusz, Hrabia i inni muszą w obawie przed zemstą Moskali uciekać do Księstwa Warszawskiego.

42. Tadeusz mówi Sędziemu o swej miłości do Zosi.

43. Książ Robak w obecności Sędziego i Gerwazego wyznaje swoją tajemnicę.

44. Gerwazy przebacza Jackowi tuż przed jego śmiercią.

Księga XI: Rok 1812

46. Wraz z wojskami Napoleona na Litwę powracają uczestnicy bitwy w Soplicowie.

45. Następuje urzędowa rehabilitacja Jacka Soplicy.
46. Odbывают się zaręczyny trzech par: Tadeusza i Zosi, Rejenta i Telimeny, Asesora i Tekli Hreczeszanki.
47. Spór o Sokoła i Kusego zostaje rozstrzygnięty.
- Księga XII: Kochajmy się!**
48. Tadeusz i Zosia ogłaszają uwłaszczenie swoich poddanych.
49. Jankiel gra na cymbałach.
50. Uroczysty polonez rozpoczyna tańce.

Pytania z gwiazdką

Czego dotyczyła nauka Sędziego wygłoszona podczas uczt w zamku?
Dotyczyła grzeczności i wychowania młodzieży.

Jakiego aktu społecznego dokonali Zosia i Tadeusz podczas swoich zaręczyn?
Uwłaszczyli chłopów, czyli nadali im uprawianą przez nich ziemię na własność.

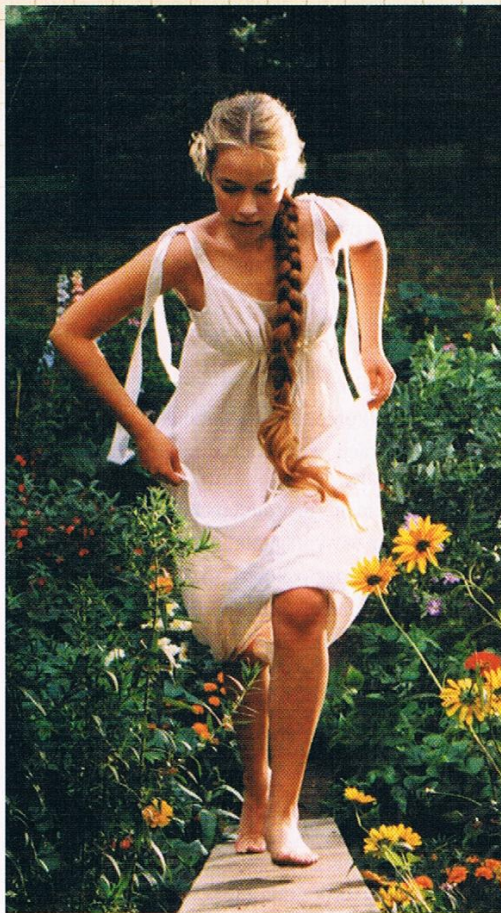
Jakie obrazy wisiały w dworku w Soplicowie?
Portret Kościuszki, Rejtana, Rzeź Pragi.

Dlaczego Stolnikowi zależało na znajomości z Jackiem Soplicą?
Ponieważ Soplica chociaż nie posiadał dużego majątku, to dowodził całą rodziną Sopliców – „trzystu ich kreskami rządził wedle woli”, czyli decydował, na kogo oddadzą głos na sejmiku członkowie rodziny Sopliców.

Jakie powstanie przygotowywał Książdz Robak?
Powstanie, które miało wesprzeć marsz Napoleona na Moskwę.

Gdzie rozgrywa się akcja *Epilogu*?
W Paryżu. Autor przebywał tam na emigracji.

Jakie wydarzenia historyczne przywołane są w koncercie Jankiela?
1791 – uchwalenie *Konstytucji 3 maja*
1792 – konfederacja targowicka
1794 – powstanie kościuszkowskie
1797 – powstanie Legionów Dąbrowskiego
1812 – marsz Napoleona na Moskwę

Przedstaw główne wątki *Pana Tadeusza*

Narodowowyzwoleńczy – wiąże się przede wszystkim z dziejami Jacka Soplicy i jego działalnością emisariusza politycznego. Dotyczy prób przygotowania na Litwie powstania narodowego mającego wesprzeć ofensywę wojsk Napoleona w drodze do Rosji. Z tym wątkiem ściśle związana jest też treść *Epilogu* – tęsknota emigranta, wyrzuty sumienia spowodowane ucieczką z kraju w czasie powstania listopadowego. W *Epilogu* narrator wyraża nie indywidualne przemyślenia, ale nastroje całej emigracji polskiej.

Miłosny – dotyczy rodzącego się uczucia Tadeusza i Zosi. Tadeusz popełnia początkowo sporo omyłek. Zauroczony jest urodą Zosi, a przyrzeka miłość Telimenie. Na szczęście wyrozumiała Telimena zwalnia młodzieńca z przysięgi, a później szczerze cieszy się z połączenia wychowawcy z Tadeuszem. Zosia, choć bardzo młoda, kocha mądrze i dojrzałe. To ona namawia Tadeusza na ogłoszenie uwłaszczenia chłopów w dniu zaręczyn.

Obyczajowy – związany ze sporem o zamek. W sporze uczestniczą nie tylko Hrabia i sędzia, ale wszyscy domownicy (najlepszym przykładem wieczna rywalizacja między Woźnym Protazym i Klucznikiem Gerwazym).

Jakie warstwy społeczne przedstawione zostały w *Panu Tadeuszu*?
Wymień ich przedstawicieli i poglądy polityczne.

W *Panu Tadeuszu* występują przedstawiciele pięciu grup społecznych:

■ Magnaterii

Do tej grupy należą Hrabia i nieżyjący Stolnik Horeszko. Magnateria jest świadoma swego bogactwa i władzy z niego wynikającej. Stolnik był dobrym patriotą, ale gardził niżej urodzonymi. Hrabia początkowo zasługuje na krytykę za swój kosmopolityzm, później jednak staje się wzorowym żołnierzem.

■ Szlachty

Do tej grupy należy ród Sopliców. Szlachta ceni tradycję, ma o sobie wysokie mniemanie. Lubi bawić się i żyć wystawnie. W obronie honoru i majątku swej rodziny gotowi są stanąć do walki.

■ Szlachty zaściankowej

Jej przedstawiciele to ród Dobrzyńskich i uczestnicy ataku na Soplicowo. Żyją prawie tak skromnie jak chłopstwo. Są jednak dumni ze swego szlacheckiego pochodzenia i wojennej przeszłości. Często są zawistni wobec bogatych sąsiadów, łatwo dają się pobudzić do walki.

■ Szlachty zubożałej

To Wojski, Klucznik Gerwazy, Woźny Protazy. Własny majątek stracili i teraz muszą pracować u bogatszych szlachciców.

■ Chłopsstwa

W *Panu Tadeuszu* nie zostali przedstawieni jednostkowi bohaterowie z tej grupy społecznej. Nie zostali też bliżej scharakteryzowani.

Zdjęcia: kadry z filmu *Pan Tadeusz*, reż. A. Wajda
Fot. P. Bujnowicz